

ПРИВАТНЕ АКЦІОНЕРНЕ ТОВАРИСТВО «ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«МІЖРЕГІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ»
ЗАХІДНОДОНБАСЬКИЙ ІНСТИТУТ

(назва навчального підрозділу)

КАФЕДРА ПРАВА

(повна назва кафедри, циклової комісії)

**КУРСОВА РОБОТА
(ПРОЄКТ)**

з дисципліни : «Актуальні проблеми цивільного права»
(назва дисципліни)

на тему: «Особливості спадкування за законом та заповітом»

Студентка : Молоков Павло Володимирович
(прізвище та ініціали)

групи ТУзд – 8 – 25 –М1Пр-Н (1.6 зде)
напряму підготовки (спеціальності) 081 Право

Керівник, доцент Сидоркіна Р.Д.

(посада, вчене звання, науковий ступінь, прізвище та ініціали)

Оцінка:

Національна шкала _____

Кількість балів: _____ ECTS _____

Члени комісії

(підпис)

(прізвище та ініціали)

(підпис)

(прізвище та ініціали)

(підпис)

(прізвище та ініціали)

Київ, 2026

ЗМІСТ

ВСТУП.....	2
РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА СПАДКОВОГО НАСТУПНИЦТВА В ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ.....	6
1.1. Поняття, принципи та значення спадкування.....	6
1.2. Склад спадщини: права та обов'язки, що переходять до спадкоємців .	10
РОЗДІЛ 2. ПРАВОВИЙ РЕЖИМ СПАДКУВАННЯ ЗА ЗАПОВІТОМ	14
2.1. Поняття заповіту як особистого розпорядження фізичної особи та вимоги до його форми	14
2.2. Види заповітів	18
РОЗДІЛ 3. СПАДКУВАННЯ ЗА ЗАКОНОМ: ЧЕРГОВІСТЬ ТА ПОРЯДОК ЗДІЙСНЕННЯ	22
ВИСНОВКИ	26
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	29

ВСТУП

Спадкування є основним способом забезпечення наступності власності. В умовах ринкової економіки об'єкти спадкування стають складнішими: це вже не лише нерухомість, а й частки у статутних капіталах компаній, цінні папери, криптовалюти та інтелектуальна власність. Дослідження того, як ці активи переходять за законом чи заповітом, є критично важливим для стабільності цивільного обороту.

Сучасне право орієнтоване на розширення диспозитивності. Актуальним є вивчення нових інструментів волевиявлення, таких як: спадкові договори, заповіти подружжя, секретні заповіти. Розуміння механізмів захисту останньої волі спадкодавця дозволяє мінімізувати кількість судових спорів щодо визнання заповітів недійсними.

Незважаючи на свободу заповіту, держава обмежує її інститутом обов'язкової частки у спадщині. Дослідження черговості спадкування за законом залишається актуальним через зміну структури сімейних відносин, що потребує чіткого правового регулювання для захисту прав членів сім'ї.

Актуальність теми зумовлена необхідністю балансування між принципом свободи заповіту та принципом соціальної справедливості при спадкуванні за законом. В умовах постійного оновлення цивільного законодавства та виникнення нових видів активів, чітке розмежування особливостей цих двох форм спадкування є запорукою захисту майнових прав громадян та правової визначеності у суспільстві.

Інститут спадкування досліджувався багатьма вченими-цивілістами, проте для вашої теми ключовими є такі постаті як Світлана Яківна Фурса та Євген Іванович Фурса – відомі фахівці у сфері нотаріату та спадкового права. Їхні дослідження є критично важливими для розуміння процесуальних аспектів: як саме оформлюється заповіт, як працює нотаріус зі спадковими справами та які існують ризики визнання заповітів недійсними. Зорислава Василівна Ромовська – професорка, яка зробила величезний внесок у розробку Книги

шостої Цивільного кодексу України. Її праці акцентують увагу на захисті прав членів сім'ї та етичних аспектах спадкування за законом. Олександр Євгенович Кухарев – сучасний дослідник, автор фундаментального підручника «Спадкове право України» (2020). Він детально аналізує сучасну судову практику, особливості спадкування корпоративних прав та специфіку виконання заповітів.

Метою курсової роботи є комплексний аналіз правової природи спадкування за законом та за заповітом, виявлення специфічних особливостей обох інститутів, а також дослідження проблемних питань, що виникають у процесі їх реалізації в сучасних умовах України.

Об'єктом дослідження є сукупність суспільних відносин, що виникають у сфері переходу прав та обов'язків (спадщини) від фізичної особи, яка померла (спадкодавця), до інших осіб (спадкоємців) у порядку, встановленому цивільним законодавством.

Предметом дослідження є норми цивільного законодавства України, що регулюють підстави, порядок та особливості спадкування за законом та заповітом, а також відповідна судово практика та наукові погляди вчених-цивілістів щодо цієї проблематики.

Для досягнення мети необхідно виконати наступні завдання:

- розкрити поняття та принципи спадкового права України;
- вивчити правову природу заповіту як одностороннього правочину та вимоги до його форми;
- визначити роль інституту обов'язкової частки у спадщині як обмежувача свободи заповіту;
- проаналізувати систему черговості спадкування за законом та підстави її зміни.

Під час виконання курсової роботи застосовувалися табличний та порівняльний методи, методи аналізу й синтезу, дедукції й індукції.

Структура роботи: вступ, три розділи, висновки, список використаних джерел.

РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА СПАДКОВОГО НАСТУПНИЦТВА В ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ

1.1. Поняття, принципи та значення спадкування

Інститут спадкування є одним із найбільш фундаментальних та водночас складних елементів правової системи України, що забезпечує безперервність цивільних правовідносин та стабільність майнового обороту. У сучасному цивілістичному дискурсі спадкування розглядається не просто як механічна процедура передачі майна, а як багаторівневий правовий феномен, що поєднує в собі інтереси приватної особи, її родини та держави в цілому. Значення цього інституту важко переоцінити, оскільки він торкається майнових та особистих немайнових прав майже кожного громадянина, забезпечуючи перехід власності від одного покоління до іншого та виступаючи гарантом соціальної стабільності [7, 17].

У вітчизняній юридичній науці поняття спадкування трактується через призму правонаступництва, що передбачає заміну суб'єкта у правовідносинах при збереженні самого змісту цих відносин. Відповідно до статті 1216 Цивільного кодексу України, спадкуванням є перехід прав та обов'язків (спадщини) від фізичної особи, яка померла (спадкодавця), до інших осіб (спадкоємців). Це визначення акцентує увагу на тому, що предметом переходу є саме спадщина як сукупність прав та обов'язків, а не лише матеріальні активи [8].

Наукова спільнота в Україні демонструє плюралізм поглядів щодо природи спадкового права. Проведений аналіз дозволяє звести визначення цього поняття до декількох ключових підходів, кожен з яких розкриває певну грань цього складного інституту (табл. 1.1).

Спадкове право як підгалузь цивільного права має свій специфічний предмет регулювання — суспільні відносини, що виникають у зв'язку зі смертю особи та необхідністю визначення долі її майнових прав та обов'язків.

На відміну від речового чи зобов'язального права, спадкове право є системним утворенням, до джерельної основи якого входять норми сімейного, земельного, житлового та навіть корпоративного права. Це зумовлено тим, що об'єктом спадкування можуть бути специфічні права, наприклад, частка у статутному капіталі юридичної особи або право на завершення приватизації земельної ділянки [7, 17].

Таблиця 1.1

Теоретико-методологічні підходи до розуміння сутності спадкового права

Науковий підхід	Визначення та сутність	Представники та наукове обґрунтування
Об'єктивне розуміння	Сукупність цивільно-правових норм, що регулюють відносини з приводу переходу прав та обов'язків померлого до інших осіб.	П. С. Никитюк, В. В. Васильченко. Спадкове право як підгалузь цивільного права.
Суб'єктивне розуміння	Право конкретного учасника цивільних відносин бути спадкоємцем після смерті фізичної особи.	Г. Ф. Шершеневич. Сутність збігається з поняттям «право на спадкування».
Інституційний підхід	Розгляд спадкового права як окремого інституту цивільного права, що визначає межі дозволеної поведінки суб'єктів.	С. Я. Фурса, Є. І. Фурса. Наголошують на важливості процесуального регламентування.
Системний підхід	Розуміння спадкування як цілого комплексу самостійних, але взаємопов'язаних правовідносин.	Г. С. Ліманський. Визначає спадкові відносини як абсолютні майнові відносини.

Спадкування в сучасній Україні виконує низку критично важливих функцій, що виходять за межі чисто юридичних процедур. Економічне значення полягає у забезпеченні безперервності майнових відносин: права та обов'язки померлого не зникають, а продовжують існувати у правонаступників, що запобігає появі безхазяйного майна та забезпечує стабільність цивільного

обороту. В умовах ринкової економіки спадкування стає одним із ключових засобів набуття приватної власності [1, 17].

Соціальна роль спадкування виявляється у підтримці інституту сім'ї та забезпеченні непрацездатних членів суспільства. Крізь призму спадкового права реалізуються такі загальнолюдські цінності, як гуманність, справедливість та добросовісність. Принципове значення має участь громадян у справедливому розподілі благ після смерті їх власника, що прямо корелює з рівнем культури та правосвідомості в державі [17].

Принципи спадкового права становлять його ідейну основу та визначають вектор розвитку законодавства. Вони є орієнтиром як для законодавця, так і для судів при вирішенні складних спадкових спорів. Розглянемо більш детально кожен принцип.

1. Принцип універсальності спадкового правонаступництва.

Універсальність (загальність) є базовою характеристикою спадкового правонаступництва. Це означає, що до спадкоємців переходять усі права та обов'язки спадкодавця як єдине ціле, в один і той же момент. Спадкоємець не має права вибірково приймати лише активи (майнові права), відмовляючись від пасивів (боргів).

Сутність універсальності виявляється у наступних аспектах:

- Єдність спадщини: Спадщина розглядається як єдиний майновий комплекс, незалежно від того, де знаходиться майно і чи знає про нього спадкоємець у момент прийняття спадщини.
- Безпосередність: Спадкоємці набувають права прямо від спадкодавця, без участі посередників, якщо інше не встановлено законом.
- Одномоментність: Право на спадкування виникає в день відкриття спадщини, і прийнята спадщина вважається належною спадкоємцеві з цього моменту, незалежно від дати фактичного отримання свідоцтва.

Проте універсальність не є абсолютною. Існують певні законодавчі обмеження. Зокрема, спадкоємці відповідають за боргами спадкодавця лише в межах вартості майна, одержаного у спадщину. Також від універсального

правонаступництва слід відрізнити сингулярне (часткове) наступництво, прикладом якого є заповідальний відказ (легат), де до особи переходить лише конкретне право, а не вся сукупність прав та обов'язків [17, 28].

2. Принцип свободи заповіту.

Свобода заповіту є вираженням принципу диспозитивності у цивільному праві. Вона надає фізичній особі можливість протягом усього життя самостійно визначати долю свого майна на випадок смерті. Свобода заповіту включає:

- Право призначати будь-яку особу спадкоємцем, незалежно від родинних зв'язків.
- Право визначати обсяг спадщини та розподіляти її на частки між декількома спадкоємцями.
- Право позбавляти права на спадкування будь-кого зі спадкоємців за законом без зазначення причин.
- Право у будь-який час скасувати заповіт або змінити його зміст шляхом складення нового заповіту.

Верховний Суд у своїх правових позиціях наголошує, що принцип свободи заповіту передбачає повагу до волі померлої особи. Судам не дозволяється розширено тлумачити вимоги до форми заповіту, якщо це призведе до його нікчемності за відсутності реальних дефектів волі заповідача. Єдиним суттєвим обмеженням свободи заповіту є інститут обов'язкової частки, що забезпечує захист інтересів найбільш вразливих членів сім'ї.

3. Принцип черговості при спадкуванні за законом.

Цей принцип застосовується у випадках, коли спадкодавець не залишив заповіту або коли заповіт є недійсним. Законодавець встановлює пріоритет одних родичів над іншими залежно від ступеня споріднення. В основі черговості лежить сімейно-родинний характер спадкування. Кожна наступна черга отримує право на спадкування лише у разі відсутності спадкоємців попередньої черги, їх усунення від права на спадкування або неприйняття ними спадщини [19].

4. Принцип рівності часток спадкоємців.

Відповідно до статті 1267 ЦК України, частки у спадщині кожного із спадкоємців за законом є рівними. Цей принцип забезпечує справедливий розподіл майна між особами, що перебувають у однаковому ступені споріднення зі спадкодавцем. Спадкоємці мають право за взаємною згодою змінити розмір часток, що оформлюється відповідною угодою (для нерухомого майна — письмовою та нотаріально посвідченою). Також рівність часток діє при спадкуванні за правом представлення: частка померлого родича ділиться порівну між його нащадками [28].

1.2. Склад спадщини: права та обов'язки, що переходять до спадкоємців

Згідно зі статтею 1218 Цивільного кодексу України, до складу спадщини входять усі права та обов'язки, що належали спадкодавцеві на момент відкриття спадщини і не припинилися внаслідок його смерті. Це визначення підкреслює, що об'єктом спадкування є не фізичні речі самі по собі, а цивільні права на ці речі, а також зобов'язання, пов'язані з майновою сферою спадкодавця. Такий підхід виключає зі складу спадщини майно, на яке у спадкодавця не було законних прав, наприклад, самочинно збудовані об'єкти, право власності на які не було оформлено у встановленому порядку [16, 28].

Спадщина розглядається як єдиний правовий комплекс. Це означає, що неможливо прийняти лише активну частину спадщини (майно та права) і відмовитися від пасивної (боргів та обов'язків). Спадкоємець, який подав заяву про прийняття спадщини, стає суб'єктом усіх правовідносин, що входили до спадкової маси, незалежно від того, чи було йому відомо про їх існування на момент відкриття спадщини [28, 30].

Систематизуємо елементи, що переходять від спадкодавця до наступників (майнові права, обов'язки, цифрові активи та соціальні виплати) та оформимо у таблицю 1.2.

Таблиця 1.2

Класифікація та характеристика об'єктів спадкування

Категорія	Характеристика згідно з ЦКУ	Приклади
Майнові права	Права, що мають економічну цінність та можуть бути відчужені	Право власності на нерухомість, банківські вклади, корпоративні права
Майнові обов'язки	Зобов'язання спадкодавця перед третіми особами	Кредити, податкові борги, обов'язок відшкодувати майнову шкоду
Нематеріальні об'єкти	Права, що існують у цифровому чи інтелектуальному полі	Майнові права інтелектуальної власності, цифрові речі
Соціальні активи	Виплати, нараховані за життя, але не отримані	Заробітна плата, пенсія, допомога (з урахуванням пріоритету сім'ї)

Центральне місце у спадковій масі займають речові права. Право власності на рухоме та нерухоме майно переходить до спадкоємців у тому ж обсязі та на тих же умовах, що існували для спадкодавця. Важливо зазначити, що у складі спадщини враховуються права, які існували на момент смерті особи, а не ті, що виникли внаслідок її смерті (наприклад, страхові виплати за договором страхування життя, де призначено вигодонабувача) [16, 28, 30].

Нерухомість та права на землю. Спадкування права власності на земельну ділянку відбувається на загальних підставах із обов'язковим збереженням її цільового призначення. Якщо спадкодавець володів житловим будинком або іншою спорудою, до спадкоємців разом із будівлею переходить право власності або право користування земельною ділянкою, на якій цей об'єкт розташований. Це правило забезпечує єдність юридичної долі земельної ділянки та розташованої на ній нерухомості [4, 28].

У випадках, коли спадкодавець володів часткою у праві спільної сумісної власності, така частка також успадковується на загальних підставах.

Спадкодавець має право розпорядитися своєю часткою у заповіті ще до її фактичного виділення в натурі.

Фінансові активи та банківські вклади. Відповідно до статті 1228 ЦКУ, право на вклад у банку або іншій фінансовій установі входить до складу спадщини незалежно від способу розпорядження ним. Спадкодавець може залишити відповідне розпорядження безпосередньо фінансовій установі або включити вклад до загального заповіту. Заповіт, складений пізніше за банківське розпорядження, має пріоритет і може повністю або частково його скасовувати, якщо в ньому змінено особу, до якої має перейти право на вклад.

Особливий правовий режим встановлено для страхових виплат. Згідно зі статтею 1229 ЦКУ, страхові виплати спадкуються на загальних підставах. Однак, якщо в договорі особистого страхування страхувальник призначив конкретну особу, яка має отримати виплату у разі його смерті, таке право не входить до складу спадщини. У такому випадку виплата здійснюється безпосередньо вигодонабувачу, оминаючи процедуру спадкування [18].

Корпоративні права та участь у товариствах. Спадкування частки у статутному капіталі товариства з обмеженою відповідальністю (ТОВ) або товариства з додатковою відповідальністю (ТДВ) є процесом переходу майнових прав учасника до його нащадків. Частка переходить до спадкоємця фізичної особи автоматично, якщо статутом товариства не передбачено, що такий перехід допускається лише за згодою інших учасників.

Процедура вступу спадкоємця до товариства регулюється Законом про ТОВ та ТДВ. Спадкоємець має право стати учасником товариства, подавши відповідну заяву. Якщо частка у статутному капіталі становить менше 50%, особа має один рік і шість місяців (включаючи строк на прийняття спадщини) для подання заяви про вступ, інакше її може бути виключено з товариства за рішенням загальних зборів. Важливо, що з моменту державної реєстрації спадкоємця як учасника він набуває всіх прав та обов'язків, що належали спадкодавцеві в межах цієї частки [22, 29].

Майнові права інтелектуальної власності. До складу спадщини входять виключно майнові права інтелектуальної власності, чинні на момент відкриття спадщини. Згідно зі статтею 424 ЦКУ, до таких прав належать право на використання об'єкта, право дозволяти або забороняти його використання іншим особам. Спадкування авторських та суміжних прав дозволяє нащадкам отримувати винагороду за використання творів, винаходів чи торговельних марок спадкодавця протягом встановленого законом строку.

Особливу увагу в сучасних умовах привертають цифрові активи. Введення поняття "цифрова річ" (ст. 179-1 ЦКУ) дозволяє включати до спадкової маси блага, що існують виключно у цифровому середовищі та мають майнову цінність. Це відкриває шлях до спадкування криптовалют, облікових записів, що приносять дохід, та інших віртуальних активів, хоча процедура їх фактичного переходу все ще потребує детальнішого техніко-правового врегулювання [3].

РОЗДІЛ 2. ПРАВОВИЙ РЕЖИМ СПАДКУВАННЯ ЗА ЗАПОВІТОМ

2.1. Поняття заповіту як особистого розпорядження фізичної особи та вимоги до його форми

У сучасній цивілістичній доктрині заповіт розглядається як складний правовий механізм, що втілює останню волю людини щодо долі її майнових та немайнових прав після смерті. Відповідно до статті 1233 Цивільного кодексу України, заповітом є особисте розпорядження фізичної особи на випадок своєї смерті. Це визначення закладає основу для розуміння заповіту як унікального акта волевиявлення, що має суворо особистий характер і специфічну юридичну долю. Аналіз правової природи заповіту вимагає детального розгляду його як одностороннього правочину, його зв'язку з дієздатністю особи та системних вимог до його форми, що є запорукою його дійсності та захисту прав спадкоємців [13, 28].

Заповіт як правова категорія займає особливе місце в системі цивільних правочинів. Його сутність полягає в тому, що він є єдиним легітимним способом для фізичної особи змінити порядок спадкування, встановлений законом. За відсутності заповіту спадкування відбувається за черговістю, визначеною державою, проте саме заповіт дозволяє індивідуалізувати цей процес, враховуючи особисті стосунки, заслуги або потреби конкретних осіб [11, 28].

Основним змістом заповіту є призначення спадкоємців (однієї або кількох осіб), а також визначення юридичної долі майна, прав та обов'язків спадкодавця, що виступають об'єктом спадкового наступництва. Важливо розуміти, що заповідач має право охопити заповітом як ті права та обов'язки, які належать йому на момент складення документа, так і ті, які можуть виникнути у майбутньому. Це свідчить про динамічний характер заповіту, який спрямований у майбутнє і не обмежує власника у розпорядженні майном за життя. Заповідач залишається повноправним власником майна і може вільно

продати, подарувати або обміняти його, навіть якщо воно зазначене у заповіті, що автоматично анулює відповідне розпорядження у частині відчуженого майна [28].

Розкриємо правову природу заповіту через його ключові характеристики та оформимо у таблиці 2.1.

Таблиця 2.1

Юридичні ознаки та особливості заповіту як специфічного виду правочину

Ознака заповіту	Юридичне значення та наслідки
Особистий характер	Неможливість вчинення через представника; вимога власноручного підпису.
Односторонність	Чинність документа залежить виключно від волі заповідача; згода спадкоємця не потрібна для складання.
Відкладальна умова	Юридичні наслідки настають лише в момент смерті (відкриття спадщини).
Свобода змісту	Право визначати частки, позбавляти спадщини, призначати умови.
Формальність	Обов'язковість письмової форми та нотаріального посвідчення під загрозою нікчемності.

У теорії цивільного права заповіт кваліфікується як односторонній правочин, оскільки для його вчинення достатньо вираження волі однієї сторони — заповідача. Це принципово відрізняє його від договорів (двосторонніх правочинів), де необхідне узгодження волі двох сторін. Спадкоємець може навіть не знати про існування заповіту до моменту відкриття спадщини, і це ніяк не впливає на дійсність розпорядження. Водночас заповіт є правочином із відкладальною умовою, де такою умовою виступає смерть фізичної особи — подія, яка неминуче настане, але час якої невідомий [2, 5].

Важливою рисою заповіту є його ревокабельність (скасовуваність). Оскільки це односторонній акт, заповідач має право у будь-який час змінити або скасувати заповіт, не пояснюючи причин свого рішення. Це право є

невід'ємним елементом свободи заповіту і не може бути обмежене договором або іншими зобов'язаннями. Судова практика підкреслює, що право на зміну заповіту може здійснюватися протягом всього життя особи необмежену кількість разів.

Особлива природа заповіту проявляється і в тому, що він є "суто особистим" правочином. Це означає, що волевиявлення не може бути замінене волею іншої особи. Заборона представництва (стаття 1234 ЦК) є імперативною: ні батьки за дітей, ні опікуни за недієздатних, ні повірені за довіреністю не мають права складати заповіт від імені іншої особи. Такий підхід гарантує, що розпорядження майном на випадок смерті є результатом вільного та усвідомленого вибору самої людини, а не стороннього впливу [6, 28].

Право на складання заповіту мають не всі фізичні особи, а лише ті, що володіють повною цивільною дієздатністю на момент вчинення цього акта. В юридичній літературі цей стан часто називають "тестаментоздатністю". Вона включає здатність особи усвідомлювати значення своїх дій та керувати ними, а також відсутність правових обмежень щодо вчинення правочинів.

Відповідно до загальних норм ЦК України, повна цивільна дієздатність настає з 18 років, проте існують винятки, коли вона набувається раніше (наприклад, реєстрація шлюбу, надання дієздатності працюючій особі або підприємцю з 16 років). Нотаріус, перед тим як приступати до посвідчення заповіту, зобов'язаний встановити особу та перевірити її дієздатність. Якщо виникають сумніви щодо психічного стану особи, нотаріус має право відмовити у вчиненні дії. Складання заповіту особою, яка не мала на це права (наприклад, була обмежена у дієздатності або визнана недієздатною), робить такий заповіт нікчемним за законом [9, 12, 28].

Форма заповіту є критично важливою, оскільки вона є єдиним доказом останньої волі особи після її смерті, коли виправити помилки вже неможливо. Стаття 1247 ЦК України встановлює чотири основні вимоги: письмова форма, зазначення місця і часу, особистий підпис та нотаріальне посвідчення [9, 28].

Заповіт обов'язково складається у письмовій формі. Він може бути написаний заповідачем власноручно або за допомогою загальноприйнятих технічних засобів (комп'ютер, друкарська машинка). Використання технічних засобів є більш поширеним у нотаріальній практиці, оскільки забезпечує чіткість тексту та запобігає неоднозначному тлумаченню почерку [12, 28].

Вимога щодо зазначення місця та часу складення заповіту має глибокий правовий зміст. Місце складення допомагає визначити територіальну юрисдикцію та обставини, в яких перебував заповідач. Дата і час є вирішальними для [9, 26, 28]:

- оцінки дієздатності особи на конкретний момент;
- визначення того, який із кількох заповітів є останнім і, відповідно, чинним;
- оспорювання заповіту, якщо стверджується, що в цей час особа перебувала в лікарні, без свідомості тощо.

Судова практика останніх років (зокрема постанови Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду 2022-2024 років) дещо пом'якшила ставлення до відсутності місця складення. Верховний Суд зазначив, що "місце складення заповіту" є реквізитом, а не елементом форми чи змісту у вузькому розумінні, тому його відсутність сама по собі не завжди тягне нікчемність заповіту, якщо можна встановити волю особи та факт посвідчення. Проте відсутність дати зазвичай є критичним недоліком [24].

Підпис заповідача є найважливішим атрибутом, що підтверджує автентичність волевиявлення та ідентифікує особу. За загальним правилом, заповіт має бути підписаний особисто. Якщо особа вміє писати, але через хворобу чи фізичну ваду (наприклад, тремор, параліч) не може підписатися чітко, нотаріус все одно намагається отримати особистий підпис, іноді з коментарем про стан здоров'я [28].

У випадках повної фізичної неможливості підписатися (відсутність рук, повна нерухомість) застосовується частина 4 статті 207 ЦК України. За

дорученням заповідача та у його присутності заповіт підписує інша особа (рукоприкладчик). Вимоги до процедури за участю рукоприкладчика:

- присутність нотаріуса та заповідача при підписанні;
- обов'язкове зазначення у тексті заповіту причин, з яких заповідач не зміг підписати документ особисто;
- рукоприкладчиком не може бути спадкоємець за цим заповітом або член його сім'ї;
- одночасне засвідчення справжності підпису рукоприкладчика нотаріусом.

Якщо заповіт не підписаний і не оформлений через рукоприкладчика, він вважається недійсним [10].

2.2. Види заповітів

Розглянемо види заповітів передбачені законодавством.

Секретний заповіт. Секретний заповіт (стаття 1249 ЦК України) є унікальним для українського права інструментом, який дозволяє заповідачу приховати зміст своїх розпоряджень навіть від нотаріуса. Це забезпечує найвищий рівень конфіденційності, проте суттєво обмежує можливість превентивного юридичного аналізу документа на предмет його законності [14, 15, 28].

Процедура створення секретного заповіту вимагає від заповідача подання тексту в уже заклеєному конверті. На цьому конверті заповідач ставить свій особистий підпис. Нотаріус, прийнявши конверт, ставить на ньому свій посвідчувальний напис, скріплює його печаткою і в присутності заповідача поміщає цей конверт в інший — зовнішній — конверт, який також опечатується.

На зовнішньому конверті обов'язково вказуються:

- прізвище, ім'я та по батькові заповідача;
- дата народження заповідача;

- дата та час прийняття заповіту на зберігання.

Секретні заповіти зберігаються в спеціальних сейфах нотаріальної контори. Законодавець встановлює сувору вимогу: недотримання процедури зберігання чи опечатування може бути підставою для визнання заповіту недійсним у майбутньому. В умовах воєнного стану реєстрація такого заповіту в Спадковому реєстрі залишається обов'язковою, хоча закон дозволяє тимчасове відстрочення внесення даних у разі відсутності доступу до реєстру [14].

Заповіт подружжя. Стаття 1243 ЦК України ввела в українське право інститут спільного заповіту подружжя, який стосується майна, що належить чоловікові та дружині на праві спільної сумісної власності. Це розпорядження є взаємним і базується на єдності волі двох осіб, що робить його складнішим за структурою, ніж індивідуальні заповіти [23, 28].

Ключовою умовою складання такого заповіту є наявність офіційно зареєстрованого шлюбу. Предметом заповіту може бути лише спільне майно, набуте за час шлюбу. Майно, яке є особистою приватною власністю одного з подружжя (отримане у спадок, подароване або набуте до шлюбу), не може бути об'єктом спільного заповіту; щодо нього слід скласти окремий індивідуальний заповіт.

Особливості правового режиму заповіту подружжя:

1. Смерть одного з подружжя. У разі смерті одного з партнерів його частка у спільному майні автоматично переходить до того з подружжя, хто залишився живим. Це забезпечує майнову стабільність вдовця чи вдови.
2. Заборона відчуження. Відразу після смерті одного з подружжя нотаріус накладає заборону відчуження на майно, вказане в заповіті. Живий партнер стає власником усього майна, але не може його продати, подарувати чи обміняти.

3. Фінальне спадкування. Спадкоємці, вказані подружжям у спільному заповіті (наприклад, діти чи онуки), отримують право на майно лише після смерті обох партнерів.

Заповіт за умовою. Заповіт з умовою (стаття 1242 ЦК України) дозволяє заповідачу обумовити виникнення права на спадкування наявністю певної обставини. Це створює систему стимулів або обмежень для спадкоємця, що виходять за межі простої передачі активів.

Умова може бути пов'язана з поведінкою спадкоємця (активна умова) або залежати від зовнішніх факторів, на які спадкоємець не впливає (пасивна умова). Закон наводить невичерпний перелік таких обставин:

- народження дитини;
- здобуття вищої освіти чи певної кваліфікації;
- проживання в певному населеному пункті;
- наявність інших спадкоємців на момент смерті.

Окрім цього, заповідач може зобов'язати спадкоємця до дій немайнового характеру, таких як організація поховання за певною формою, розпорядження особистими паперами чи архівами. Також можливе заповідальне покладання — обов'язок вчинити дії для досягнення суспільно корисної мети (наприклад, зробити бібліотеку відкритою для публіки) [21, 26, 28].

Незалежно від обраного виду заповіту (секретний чи з умовою), заповідач не може повністю ігнорувати інтереси певних категорій осіб, визначених статтею 1241 ЦК України.

До осіб, що мають право на обов'язкову частку, належать:

- малолітні та неповнолітні діти спадкодавця;
- повнолітні непрацездатні діти;
- непрацездатна вдова (вдівець) та непрацездатні батьки.

Ці особи мають право на половину тієї частки, яка б належала їм за законом, незалежно від того, що написано в заповіті. Якщо в умовному заповіті вказано обтяження для такого спадкоємця, воно діятиме лише щодо тієї частини спадщини, яка перевищує обов'язкову частку. Суд може зменшити

розмір цієї частки, враховуючи стосунки між спадкоємцем та заповідачем за життя.

Проаналізуємо ефективність спеціальних видів заповітів відповідно до його мети та ризику, який він може в собі нести (табл. 2.2).

Таблиця 2.2

Порівняльна характеристика окремих видів заповітів

Вид заповіту	Пріоритетна мета	Основний ризик
Секретний	Максимальна приватність, захист від тиску родичів	Нікчемність через юридичні помилки в тексті
Подружжя	Захист майнового стану партнера, що пережив іншого	Втрата контролю над майном ("золота клітка")
З умовою	Вплив на майбутню поведінку спадкоємців	Суб'єктивність тлумачення моральних засад

Для визначення часток при спадкуванні боргових зобов'язань (якщо заповіт не визначає іншого) застосовується наступна математична модель:

Частка обов'язків спадкоємця = Вартість одержаного майна / Загальна вартість спадщини * Загальна сума боргів спадкодавця

Ця пропорційність забезпечує справедливий розподіл обтяжень між усіма суб'єктами спадкування, включаючи тих, хто отримує спадщину за секретними або умовними заповітами [28].

РОЗДІЛ 3. СПАДКУВАННЯ ЗА ЗАКОНОМ: ЧЕРГОВІСТЬ ТА ПОРЯДОК ЗДІЙСНЕННЯ

Спадкування за законом базується на принципі черговості, де кожна наступна черга отримує право на спадкування лише за умови відсутності спадкоємців попередньої черги, їх усунення від спадкування, неприйняття ними спадщини або прямої відмови від неї. Це створює ієрархічну структуру, яка відображає припущення законодавця щодо волі середньостатистичного громадянина: майно має залишатися у найближчому родинному колі [20, 28].

Спадкоємці однієї черги спадкують майно у рівних частках, що підкреслює принцип рівності перед законом незалежно від фінансового внеску кожного спадкоємця у накопичення спадкової маси за життя спадкодавця. Проте закон передбачає можливість зміни цієї черговості за домовленістю сторін або в судовому порядку, що додає системі необхідної гнучкості.

Таблиця 3.1

Структурна ієрархія черг спадкування

Черга	Категорії спадкоємців	Юридична підстава
Перша	Діти, той з подружжя, хто пережив, батьки	Пряма спорідненість, шлюб
Друга	Рідні брати/сестри, баба та дід (з обох боків)	Кровне споріднення другого ступеня
Третя	Рідні дядько та тітка спадкодавця	Кровне споріднення третього ступеня
Четверта	Особи, які проживали однією сім'єю не менше 5 років	Факт спільного проживання та побуту
П'ята	Родичі до 6-го ступеня, утриманці	Далека спорідненість, факт утримання

Перша черга спадкоємців є фундаментальною категорією, що охоплює осіб, чий зв'язок зі спадкодавцем вважається найбільш значущим з точки зору права та моралі. До неї належать діти спадкодавця (зокрема усиновлені та ті, що були зачаті за його життя, але народилися після смерті), той з подружжя, хто його пережив, та батьки.

Щодо дітей, важливо зазначити, що закон прирівнює усиновлених дітей до біологічних. Усиновлена дитина втрачає право на спадкування після своїх природних батьків та їхніх родичів, натомість набуває повного обсягу прав у новій сім'ї. Діти, народжені поза шлюбом, мають рівні права з дітьми, народженими у шлюбі, за умови, що батьківство встановлено належним чином — через заяву до органу ДРАЦС або у судовому порядку.

Подружжя має право на спадкування лише у разі наявності офіційно зареєстрованого шлюбу на момент смерті спадкодавця. Фактичні шлюбні відносини ("цивільний шлюб") не дають права на спадкування у першій черзі; такі особи закликаються до спадкування лише у четверту чергу, якщо не буде доведено інше в суді. Батьки спадкодавця спадкують незалежно від того, чи проживали вони разом із дитиною та чи були вони непрацездатними. Єдиною перешкодою для спадкування батьками є позбавлення їх батьківських прав, якщо ці права не були поновлені на момент відкриття спадщини [20, 21, 25, 28].

За відсутності спадкоємців першої черги право на спадкування переходять до другої черги, яка включає рідних братів та сестер, а також бабу та діда як з боку батька, так і з боку матері. Важливою деталлю є те, що брати та сестри можуть бути як повнорідними (мають спільних батька та матір), так і неповнорідними (мають спільного лише одного з батьків). Усі вони мають рівні права у межах другої черги.

Третя черга складається з рідних дядька та тітки спадкодавця. Це особи, які є братами або сестрами батьків померлого. Племінники безпосередньо не входять до третьої черги, але вони можуть успадкувати майно за правом представлення, якщо їхні батьки (брат або сестра спадкодавця) померли до моменту відкриття спадщини [20, 28].

Законодавчі ініціативи 2025–2026 років (проекти рекодифікації) пропонують суттєво змінити цю ієрархію. Зокрема, обговорюється можливість переміщення онуків спадкодавця з системи "права представлення" безпосередньо до другої черги спадкування, що змістить братів, сестер та

дідусів до третьої черги. Така зміна аргументується необхідністю зміцнення спадкового зв'язку по прямій низхідній лінії.

Четверта черга спадкування охоплює осіб, які проживали зі спадкодавцем однією сім'єю не менш як п'ять років до часу відкриття спадщини. Ця норма є однією з найскладніших у застосуванні, оскільки вимагає судового встановлення факту проживання однією сім'єю.

До спадкоємців цієї черги належать не лише партнери у фактичному шлюбі, а й інші особи, які спільно проживали, були пов'язані спільним побутом, мали взаємні права та обов'язки (наприклад, вітчим, мачуха, пасинки, падчерки). Судова практика 2024–2025 років демонструє, що для підтвердження статусу спадкоємця четвертої черги недостатньо лише факту спільного проживання; необхідно довести наявність ознак сім'ї: спільного бюджету, спільного харчування, піклування один про одного та придбання майна для спільного користування [25, 28].

Особливе значення четверта черга набула в умовах війни, коли багато пар не встигли офіційно зареєструвати шлюб перед загибеллю одного з партнерів на фронті. У таких випадках встановлення факту проживання однією сім'єю стає єдиним способом отримати право на спадщину та відповідні соціальні виплати від держави.

П'ята черга є найбільш об'ємною та включає дві різні категорії осіб: родичів до шостого ступеня споріднення та утриманців спадкодавця.

Ступінь споріднення визначається кількістю народжень, що віддаляють родича від спадкодавця (народження самого спадкодавця не враховується). Це створює чітку математичну ієрархію всередині черги: родичі ближчого ступеня усувають від спадкування родичів подальшого ступеня [27, 28].

Утриманцями визнаються неповнолітні або непрацездатні особи, які не були членами сім'ї спадкодавця, але не менш як п'ять років одержували від нього матеріальну допомогу, що була для них єдиним або основним джерелом засобів до існування. Це положення спрямоване на захист соціально вразливих осіб, які за життя спадкодавця перебували на його фактичному забезпеченні.

Спадкування за правом представлення. Спадкування за правом представлення (ст. 1266 ЦКУ) застосовується виключно при спадкуванні за законом і лише у разі, якщо спадкоємець помер раніше за спадкодавця або одночасно з ним. У такому випадку його частку отримують його нащадки. Цей перелік осіб є вичерпним:

- онуки та правнуки (замість батьків);
- племінники (замість братів/сестер);
- двоюрідні брати та сестри (замість дядьків/тіток);
- прабаба та прадід (замість діда/баби).

Спадкова трансмісія (ст. 1276 ЦКУ) виникає, коли спадкоємець пережив спадкодавця, але помер після відкриття спадщини, не встигнувши її прийняти протягом встановленого строку. У цьому випадку право на прийняття належної йому частки переходить до його власних спадкоємців (як за законом, так і за заповітом). Трансмісія не застосовується до права на обов'язкову частку у спадщині [20, 21, 28].

ВИСНОВКИ

Дослідження теоретичних та практичних засад спадкового наступництва в цивільному праві України дозволяє стверджувати, що цей інститут є фундаментальною опорою правової системи. Його роль виходить далеко за межі формального переоформлення власності, оскільки спадкування забезпечує безперервність цивільних правовідносин та непорушність майнового обороту в державі. Сучасна цивілістична думка розглядає цей процес як багатогранне явище, де гармонійно поєднуються інтереси окремої особи, її родинного кола та стратегічні інтереси суспільства.

Юридична природа спадкування в Україні ґрунтується на концепції правонаступництва. Це означає, що у разі смерті особи відбувається заміна суб'єкта у правовідносинах, тоді як самі права та обов'язки зберігають свій зміст. Важливо розуміти, що об'єктом переходу є не лише фізичні активи чи матеріальні цінності, а цілісна сукупність юридичних можливостей та обтяжень, які належали спадкодавцеві. Спадкове право виступає як комплексна підгалузь, що тісно взаємодіє з нормами сімейного, земельного та корпоративного законодавства, що зумовлено різноманітністю об'єктів, які можуть входити до складу спадщини — від земельних ділянок до часток у статутному капіталі підприємств.

Науковий аналіз висвітлює кілька підходів до розуміння спадкового права. Об'єктивний підхід розглядає його як систему правових норм, суб'єктивний — як можливість конкретної особи стати правонаступником, а інституційний та системний підходи акцентують увагу на процесуальній регламентації та комплексному характері відносин. Це підкреслює складність інституту, який виконує важливі економічні та соціальні функції: запобігає появі безхазяйного майна, підтримує інститут сім'ї та гарантує соціальний захист непрацездатних громадян.

Фундаментальною основою всієї системи є принципи спадкового права. Ключовим серед них є принцип універсальності, який передбачає перехід

спадщини як єдиного цілого. Спадкоємець не може діяти вибірково, приймаючи лише прибуткові активи та відмовляючись від боргів. Універсальність характеризується єдністю спадщини, безпосередністю її набуття та одномоментністю виникнення прав. Водночас закон передбачає механізм захисту спадкоємців, обмежуючи їхню відповідальність за боргами померлого лише вартістю отриманого майна.

Принцип свободи заповіту відображає диспозитивність цивільного права, дозволяючи особі самостійно визначати долю свого майна. Власник має широкі повноваження: призначати будь-яких спадкоємців, змінювати їхні частки або позбавляти права на спадкування без пояснення причин. Єдиним запобіжником тут виступає інститут обов'язкової частки, що захищає найбільш вразливих членів сім'ї. У випадках же, коли воля особи не була виражена у заповіті, вступає в дію принцип черговості, побудований на пріоритеті близьких родинних зв'язків та рівності часток між спадкоємцями однієї черги.

Детальний аналіз складу спадщини вказує на те, що до неї входять усі права та обов'язки, що існували на момент смерті та не припинилися внаслідок неї. Це охоплює речові права, банківські вклади, корпоративні права та майнові права інтелектуальної власності. Сучасним викликом для права є інтеграція цифрових активів та віртуальних речей у спадкову масу, що вимагає вдосконалення техніко-правових процедур. Важливо диференціювати активи: наприклад, страхові виплати можуть не входити до спадщини, якщо у договорі вказано конкретного вигодонабувача.

Заповіт як особисте розпорядження є унікальним одностороннім правочином. Його чинність не залежить від згоди спадкоємців, а юридичні наслідки настають лише в момент смерті автора. Ключовою вимогою є сувора особиста форма: заповіт не може бути складений через представника. Це гарантує автентичність волевиявлення. Законодавство встановлює жорсткі вимоги до форми заповіту — письмовий документ, нотаріальне посвідчення, зазначення часу та місця, особистий підпис. Порушення цих вимог зазвичай веде до нікчемності документа, хоча сучасна судова практика демонструє певну

гнучкість щодо формальних реквізитів, якщо вони не впливають на розуміння справжньої волі особи.

Різноманітність видів заповітів в Україні дозволяє обрати оптимальну форму розпорядження майном. Секретний заповіт гарантує повну конфіденційність, заповіт подружжя забезпечує майнову стабільність того з партнерів, хто залишився живим, а заповіт з умовою дозволяє стимулювати певну поведінку спадкоємців. Кожен із цих видів має свої ризики — від потенційних юридичних помилок у секретних документах до обмеження права розпорядження спільним майном після смерті одного з подружжя.

Спадкування за законом виступає як надійний страховий механізм, що застосовується за відсутності заповіту. П'ятичергова ієрархія відображає ступінь близькості родичів до померлого. Перша черга, що включає дітей, подружжя та батьків, є базовою. Наступні черги залучаються до спадкування лише за відсутності попередніх. Важливо зауважити, що четверта черга, яка базується на факті спільного проживання понад п'ять років, набуває особливої актуальності в сучасних реаліях, захищаючи права осіб у фактичних шлюбних відносинах.

Окремими складними механізмами є спадкування за правом представлення та спадкова трансмісія. Перше дозволяє нащадкам померлого родича посісти його місце у черзі спадкування, а друге регулює передачу права на прийняття спадщини, якщо сам спадкоємець помер невдовзі після спадкодавця, не встигнувши виявити свою волю. Ці інструменти забезпечують справедливість та логічну завершеність системи спадкового наступництва.

Перспективи розвитку галузі пов'язані з проектами рекодифікації, які пропонують посилити позиції прямих нащадків (зокрема онуків) у системі черговості. Це свідчить про те, що спадкове право України є динамічною системою, яка адаптується до змін у структурі родинних відносин та нових економічних викликів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Біленко В.І. Особливості універсального правонастуництва у спадкових правовідносинах в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. №12. С. 570-573.
2. Білоус Т.Й. Регулювання спадкових відносин в Україні та країнах ЄС. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. 2024. Випуск 86. Частина 2. С. 27-31.
3. Вовк М.З. Особливості правового регулювання спадкування цифрових активів та інтелектуальної власності в умовах розвитку блокчейн-технологій. *Академічні візії*. 2024. №35.
4. ВП ВС вказала на можливі способи захисту прав власника земельної ділянки, на якій здійснено самочинне будівництво. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1545222/> (дата звернення: 03.09.2025).
5. Долинська М.С. Заповіт як підстава спадкування під час воєнного стану в Україні. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. 2023. Випуск 78. Частина 1. С. 166-171.
6. Кравчик М.Б. Перспективи розвитку форми заповіту. *Актуальні проблеми розвитку вітчизняної юриспруденції*. 2022. №3. С. 34-38.
7. Кривенко Ю.В. Об'єкти спадкування в системі об'єктів цивільних правовідносин. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2025. №3. С. 151-154.
8. Кучер В.О. Спадкові відносини за законодавством України та країн ЄС: окремі питання правозастосовчої практики. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. №8. С. 121-125.
9. Методичні рекомендації щодо нотаріального посвідчення заповітів. Веб-портал: Юридичний радник. URL: <http://yurradnik.com.ua/stati/> (дата звернення: 15.09.2025).
10. Неналежний позивач у справах про визнання заповіту недійсним. Постанова Верховного Суду від 19 березня 2025 року у справі № 495/1174/20.

11. Поняття заповіту. Види заповітів. Право на заповіт. URL: <https://testderz.com/zno-pravo/civil-law-lecture/> (дата звернення: 08.09.2025).
12. Посвідчення заповітів. Веб-портал: Безоплатна правнича допомога. URL: <https://legalaid.wiki/index.php/> (дата звернення: 15.09.2025).
13. Право на спадкування. Знам'янський міськрайонний суд Кіровоградської області. URL: <https://zn.kr.court.gov.ua/sud1107/pres-centr/news/213397/> (дата звернення: 08.09.2025).
14. Секретний заповіт: особливості посвідчення та оголошення. Веб-портал: Асоціація юридичних клінік України. URL: <https://legalclinics.in.ua/consult/consultation-21-03-2020/> (дата звернення: 22.09.2025).
15. Секретний заповіт: що це за документ і в чому його особливості. Веб-портал: Київське міжрегіональне управління Міністерства юстиції України. URL: <https://centraljust.gov.ua/news/info/sekretniy-zapovit-scho-tse-za-dokument-i-v-chomu-yogo-osoblivosti> (дата звернення: 22.09.2025).
16. Склад спадщини. Веб-портал: Юридичний радник. URL: <http://yurradnik.com.ua/stati/> (дата звернення: 03.09.2025).
17. Спадкове право: навч. посібник [для студ. вищ. навч. закл.] / кол. авт. ; кер.авт. кол, канд. юрид. наук, доц. НестерцоваСобакарь О.В. – Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр.справ. 2017. 164 с.
18. Спадкування банківських вкладів, соціальних виплат, компенсацій: що потрібно знати - пояснює Міністерство юстиції України. URL: <https://court.gov.ua/press/news/1824942/> (дата звернення: 04.09.2025).
19. Спадкування за законом: як визначається черговість спадкоємців. URL: <https://centraljust.gov.ua/news/info/spadkuvannya-za-zakonom-yak-viznachaetsya-chergovist-spadkoemtsiv> (дата звернення: 02.09.2025).
20. Спадкування за законом: як визначається черговість спадкоємців. Київське міжрегіональне управління Міністерства юстиції України. URL: <https://centraljust.gov.ua/news/info/spadkuvannya-za-zakonom-yak-viznachaetsya-chergovist-spadkoemtsiv> (дата звернення: 30.09.2025).

21. Спадкування за заповітом: форми та особливості укладення. Веб-портал: Мего-Інфо - Юридичний портал №1. URL: <https://mego.info/> (дата звернення: 22.09.2025).
22. Спадщина майна юридичних осіб: що потрібно знати спадкоємцям (+покроковий алгоритм). Веб-портал: Громадська спілка. Мережа правового розвитку. URL: <https://ldn.org.ua/consultations/spadshchyna-mayna-iurydychnykh-osib-shcho-potribno-znaty-spadkoiemtsiam-pokrokovyy-alhorytm/> (дата звернення: 04.09.2025).
23. Спільний заповіт подружжя: поради юриста щодо складення. Веб-портал: Liga Zakon. URL: https://jurliga.ligazakon.net/analytics/237181_splniy-zapovt-podruzzhya-poradi-yurista-shchodo-skladennya (дата звернення: 22.09.2025).
24. Суддя ВС проаналізував судову практику щодо спадкування за заповітом. Веб-портал: Рада адвокатів Київської області. URL: <https://radako.com.ua/suddya-vs-proanalizuvav-sudovu-praktyku-shhodo-spadkuvannya-za-zapovitom/> (дата звернення: 15.09.2025).
25. Судова практика. У четверту чергу право на спадкування за законом мають особи, які проживали зі спадкодавцем однією сім'єю не менш як 5 років до часу відкриття спадщини. Веб-портал: Судова влада України. URL: <https://court.gov.ua/archive/1882314/> (дата звернення: 10.10.2025).
26. Форма заповіту. Веб-портал: Юридична фірма «K&S partners». URL: https://ua.pravo-ks.com.ua/forma_zapovtu_chastina_i (дата звернення: 15.09.2025).
27. Хто має право на спадщину, коли немає заповіту - нагадує Міністерство юстиції України. Веб-портал: Судова влада України. URL: <https://court.gov.ua/press/news/1778710/> (дата звернення: 10.10.2025).
28. Цивільний кодекс України: офіційний портал Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>
29. Як правильно успадкувати частку в ТОВ і стати учасником-спадкоємцем? URL: <https://zkg.ua/yak-pravylno-uspadkuvaty-chastku-v-tov-staty-uchasnykom-spadkojemtsem/> (дата звернення: 04.09.2025).

30. Якщо клієнт успадкував борги? URL: <https://www.hsa.org.ua/blog/iakshho-kljent-uspadkuvav-borgi> (дата звернення: 03.09.2025).